

Valstybė ir kultūra: pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metį

Politiniai pokyčiai, globalizacijos pasekmės, pavojai valstybingumui ir iššūkiai nacionalinėms kultūroms skatina aptarti ir įvertinti esamą situaciją kaip sėkmių ir nesėkmių istoriją, taip pat ieškoti pozityvių galimybių kultūros plėtrai, dialogui ir įvairovei puoselėti. Prioritetinis kultūros pobūdis glaudžiai susijęs su valstybės puoselėjama politika. Kokie pokyčiai galimi, ar valstybė ugdo sąmoningą, kritiškai mąstantį, inovacijų ir kūrybinių raiškų siekiantį pilietį, kodėl kultūros puoselėjamos vertybės atsiduria pirmaeilį valstybinių interesų užribyje? Pasitelkę ideologinio poveikio realijas, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga ne kartą viešai deklaravo, kad kultūra ir švietimas – tai dvi sritys, kuriomis bus rūpinamasi pirmiausiai. „Tai yra valstybės ateitis ir mūsų visų, tokių skirtingų ir įvairių, tapatybės ir laisvės bei atsakomybės klausimas“. Kaip veikia planuojama valstybės pagalba kultūros ir švietimo srityse dirbantiems, kokie kultūros politikos mechanizmai kuriami, ar santykiai su švietimo sistema išties reikalauja esminių pokyčių ir kaip gali būti plėtojami. Esamos sistemos pokyčiai ir deklaruojamas prioritetas kultūros sričiai – įrodant, kad tai nebus tuščia deklaracija, kaip ir konkretūs žingsniai, kurie vykdomi, turėtų būti prasmingų diskusijų objektas.

Paminint Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, svarbu atskleisti sutelkti pajėgas kultūros ir valstybės santykiams solidarizuoti vieningam kilniam kultūrinio raštingumo puoselėjimui. Europinių „sėkmės istorijų“ kultūroje panaudojimas, realių pokyčių įvertinimas, būsimų kultūrinių projektų kaip bendruomenių kūrybingumo skatinimo, įvairovės ir prasmingumo formavimas – svarbi kultūros politikos veiklos dalis, manifestuojanti nacionalinius privalumus bei savitumą ir skatinanti vienijantį polilogą.

Diskusijoje, kuri vyko 2017 m. vasario 26 d. Vilniaus knygų mugėje, LRT Forume ir buvo tiesiogiai transliuojama LRT Kultūros kanale, dalyvavo filosofas Naglis Kardelis, kultūrologė Rita Repšienė, kultūros kritikas Vytautas Rubavičius, menotyrininkė Skaidra Trilupaitytė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas).

R. REPŠIENĖ: Mūsų diskusijos tema: „Valstybė ir kultūra: pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metį“. Kaip mes pasitinkame, kas lemia šiandien ir galėtų lemti ateičiai mūsų pasirinkimą? Kas kurtų šventę ir kokį šventės palikimą mes perduosime ateinančioms kartoms? Tai svarbūs klausimai, nes švenčiame ne tik mes: Valstybės atkūrimo šimtmetį minės ir mūsų kaimynai – suomia, lenkai, latviai ir estai. Be abejonės, ši šventė yra svarbi, svarbi valstybei, svarbi kiekvienam.

Kokia yra mūsų šventės vizija, kai lieka tik metai ir darbų labai nemažai. Koks galėtų būti šventės filosofinis pagrindimas, kokios esminės šventės idėjos? Apie tai norėtume pasiteirauti gerbiamo Naglio Kardelio.

N. KARDELIS: Šventė įpareigoja atskleisti savo giliausias nuostatas, giliausias jausenas. Šventė nėra tikrai tam tikrų ritualų ar ceremonijų atlikimas, tai yra galbūt

Naglis Kardelis, Rita Repšienė,
Skaidra Trilupaitytė ir
Vytautas Rubavičius
LRT Forume, 2017 02 26.
Marijos Vasiliauskaitės nuotr.

išorinė raiška to, kas susikaupia viduje, kaip pakylėtų dalykų koncentracija, tam tikras distiliatas. Ir kartu šventė turėtų turėti projekciją į ateitį. Šventė nėra tiktai atlikimas metinio ritualo, ar dešimtmečio, ar šimtmečio ritualo, tai turi būti tam tikra ateities vizija. Ir Lietuvos šimtmetis kelia labai daug minčių. Mes labai daug kalbame, kaip švęsime. Mes turime įsimąstyti į savo vidinę patirtį, į savo vidinį balsą ir klausti, ar yra mūsų viduje, mūsų mintyse ir jausmuose, tai, kas suteiktų progą švęsti ne formaliai, o iš širdies, iš tiesų, o ne rituališkai. Ir manau, tokių dalykų tikrai yra. Per šimtmetį Lietuva subrendo kaip europinė valstybė, Lietuvos kultūra siaurąja prasme ir kultūra plačiąja prasme, kultūra kaip dvasinė savastis, kaip rūpesčio ir puoselėjimo laukas, kaip auginimo laukas tikrai išsiskleidė. Kita vertus, mūsų padėtis šiuo metu galbūt yra prastesnė nei 1918 metais. Tuo metu tėvai steigėjai matė prieš save nuostabią viltį, valstybės viziją. Tos valstybės nebuvo, bet tauta turėjo daug vilčių. Šiuo metu mes turime valstybę ir turime tikrai rimtų pasiekimų, kurių negalime ginčyti. Bet mūsų dvasinės nuotaikos yra gerokai prastesnės, visus apėmęs tam tikras slogutis. Ir tai yra susiję ne su kūrėjais, ne su tais, kurie per šimtmetį ar per 25–26 metus Lietuvą pakylėjo iki europinių valstybių lygmens. Tie pasiekimai yra išpūdingi, bet yra realių problemų, kurios verčia nerimauti, ir tie ateities horizontai truputėlį apsiaubusę. Dėl to neturėtume šventės suvokti kaip prievolės mąstyti, ką mes pastatysime, kiek mes įtrauksime tautą į šventimą, tarsi šventimas būtų prievolė. Šventimas turi būti giliausia išraiška to, kas slypi viduje. Jei yra pagrindas švęsti – švęsti, jei yra pagrindas susimąstyti, verčiau susimąstyti. Mes turėtume paklausti savęs, ką mes per šimtmetį kaip tauta nuveikėme,

kuo mes galime didžiuotis, kas yra mūsų savivertės pagrindas. Turėdami tai galvoje, mes galime bandyti švęsti.

R. REPŠIENĖ: Lietuviai dar nepasirinko savo šventės eigos, tačiau yra šūkis „Įkvėpti ateities“. Latviai ir estai orientuojasi būtent į švietimą, į jaunimą, jo dalyvavimą šventėje. Estai kiekvienam moksleiviui dovanoja po muzikos instrumentą. Tai yra viena iš pagrindinių akcijų: šventė vyks kiekvienoje bendruomenėje, kiekviename miestelyje. Latviai skiria pinigų krepšelį, kad kiekvienas latvis moksleivis galėtų lankyti kultūros renginius, parodas, kinus, teatrą. Savaiame aišku, yra didžiulis dėmesys ateities tapatumui.

Gerbiamas Vytautai, koks būtų, jūsų nuomone, tapatybės vaidmuo ir šventės savivoka, kokia lietuviškumo prerogatyva galėtų būti atskleista ir kokia ji galėtų būti skleidžiama?

V. RUBAVIČIUS: Čia labai sudėtingi klausimai. Ar pradėsiu nuo tų žodžių, kuriuos visi vartojame, gal net nelabai pamąstydami: tai valstybė ir kultūra. Ar daugeliui žmonių suvokiama tų žodžių reikšmė? Ar išgyvenama mūsų kasdieniame, politiniame gyvenime? Gal mes žinome valstybės vadovų, politikų minčių apie valstybę, tautą, kultūrą, kurios būtų įstrigusios į atmintį? Gal yra žmonių, kurie galėtų pasakyti? Bent man neįstrigo nė viena, nors aš ir klausausi tų politikų samprotavimų ir paistalų, tačiau jokių minčių, jokių ateities vizijų. Viskas lyg ir baigiasi su mūsų valstybe, tauta ir visuomene, įstojus į NATO ir Europos Sąjungą. Kiek ironiškai galėčiau pasakyti: jei ne Rusijos grėsmė, tai mūsų valstybė nežinia, ar apskritai egzistuos mūsų sąmonėje. Gal ir neegzistuos. O kultūra? Kam ta kultūra reikalinga? Juk mes iš visų portalų ir šiaip iš gerbiamų ekonomistų, įvairių analitikų ir bankų specialistų girdime: juk kultūra neuždirba pridėamosios vertės. Ir kai paklausi nuo scenos: ką uždirba kultūra, ar galite pasakyti? Tarsi nieko neuždirba. O dalykai, kurie nieko neuždirba, kurie nedaro *babkių* niekaip, tai ar jie reikalingi mūsų visuomenei. Nereikalingi. Tai ką mes matom? Mes matom tą politikos slinktį, ir mokslo politikos slinktį, kad humanitarinė kultūra yra išlaikytinė. Tarsi valstybė, žmonės dirba, uždirba pinigus ir dar turi išlaikyti tokius veltėdžius, kurie kalba apie kultūrą, kurie tą kultūrą vienaip ar kitaip bando paliudyti ir įteigti publikai jos svarbą. Tai esminiai klausimai, prie kurių ta šventė turėtų grąžinti. Ir turėjo grąžinti. Mes viską pavėlavome. Nes šiuo metu, dabartinėmis politinėmis sąlygomis – Europos Sąjungos politikos, tarsi nepadoru kalbėti apie valstybę, kalbėti apie kultūrą, tautą. Visi tie dalykai tarsi, kaip kai kurie gerbiama istorikai pasakytų, mus į naftalininį XIX amžių kreipia, o mes gi ateities pavilioti, mes turime vertis ateičiai ir jau nebesigręžioti į tuos statusus. Kai mes vėlgi su šventės motyvais bandome susieti vieną ar kitą paminklą, tai atsiranda garbių profesorių, kurie sako: „Kas yra paminklai? Baigėsi paminklų statymų vėjus, jau praeitas etapas. Mes geriau palikime miesto viduryje aikštes žmonėms pasivaikščioti, nes paminklas yra autoritarizmo išraiška“. Bet paminklas yra ir simbolinis praeities, ir tos praeities sąsajos su ateitimi išraiška, kuri labai veikia: visos tautos ir visos valstybės yra vienaip ar kitaip įsipaminklinusios.

Tie paminklai yra realus, visiems regimas pasakojimas apie tautos kelią, apie jos gyvenimą, beje, savęs įsivaizdavimą, kaip įsivaizduoja savo indėlį į praeitį ir savo indėlį į būsimą ateitį. Tie dalykai tarsi mums visiškai nesvarbūs. Vėlgi grįžtant prie klausimo: kas yra mūsų valstybė? Kas yra mūsų valstybė Europos Sąjungos aplinkoje? Kas yra mūsų tauta? Kaip ji susijusi su valstybe? Ar mums svarbu valstybingumo jausena? Ar mes mokykloje ugdome valstybingumo jauseną? Ne, neugdome. Visa, kas yra susiję su valstybe ir valstybingumu, mums yra tarsi nacionalizmas, kurį reikia visais būdais guiti iš išsilaisvusių žmonių sąmonės. Tai tada kaip kalbėti apie kultūrą? Kultūra tampa visiškai nereikalinga, atsiejama nuo valstybės, nuo švenčių, nes nebėra suvokiama pamatinė kultūros reikšmė: pirminė reikšmė – tvirtinti žmonių, gyvenančių toje vietoje, bendruomenės tapatumą ir perduotą tą tapatumą, bendruomeniškumą, „mes“ jauseną vaikams, ateities kartoms. Tai čia pirminė. Kultūra vykdo daug įvairių dalykų: gali tapti ir kultūros produkcijos fabrikais, ir kuo tik nori. Bet mums lengviau suvokti kultūrą kaip kultūros produkciją, jau šiek tiek galime įžiūrėti pridedamosios vertės, apie kurią visi svajoja ir kuria kliedi. Tie pamatiniai dalykai tampa nesuvokiama. Kodėl nesuvokiama? Nėra kaip jų įkainuoti. Kas vyrauja mūsų politikų, ir mokslo, ir kultūros politikų, mąstysenoje? Grynas ekonomizmas. Tai yra mes neturime normalių ekonomistų, mes turime buhalterius, kurie labai greitai paskaičiuoja, kad jei uždarei kokį punktą, mokyklą, tai sutaupai kokius 200 000 eurų. Ministerija gali sutaupyti. Bet jie jau negali žengti kito žingsnio ir pagalvoti, o kiek kainuoja tie išvykę, kurie, neturėdami mokyklos, nebeaugins vaikų toje vietoje. Kiek tie žmonės kainuoja? Ne, mūsų mąstymas jau tiek nesiekia. Viena ministerija sutaupys uždarydama mažytes ligonines arba punktus, kita uždarys mokyklas, ir mes tapsime tokia efektyvi visuomenė, valdoma gerų ekspertų, ir vis didės BVP dalis kiekvienam žmogui. Tai kuo daugiau žmonių išvažiuoja, kuo mažiau jų lieka, tuo didesnis BVP tenka vienam žmogui. Irgi labai paprasta aritmetika. Tai kam stabdyti migraciją? Kam riboti emigracijos laisvę? Nemąstome apie pamatinius dalykus: kas gyvena šioje žemėje, kas ta žemė yra tiems, kurie ten gyvena, kas yra gimtinė, kaip valstybė kyla iš tautos, steigiama iš tautos, ir kaip ta visuomenė gyvena šioje valstybėje. Tie klausimai palikti nuošaly, todėl mes esame sutrikę. Dabar reikia švęsti šimtmetį: kas čia ką turi švęsti? Dalis istorikų ir politikų pasakytų, kad kalba apie valstybę yra netinkama eurointegracinių procesų akivaizdoje. Tai kas turi švęsti, kokia ta visuomenė? Tauta? Irgi nelabai reikalinga kalbėti. Turime lietuvių kalbą švęsti? Ar lietuvių kalba gali padėti įsilieti į Europos visuomenę? Lietuvių kalba nepadės – yra kitos, daug veiksmingesnės kalbos ir t. t. Taigi noriu pasakyti, kad šventė parodė, kad esame sutrikę, mes nebesuvokiame savo pamatinių dalykų, esame tiek išsilaisvinę, kad nebesuvokiame nei valstybės, nei kultūros reikšmės mūsų gyvenimui, nesuvokiame valstybės ir nacionalinės kultūros kaip Dievo dovanos, kurią prieš šimtmetį kažkoku būdu mes gavome. Bet kažkodėl šiuo metu mes tai dovanai niekuo neįsipareigojė, o jei Dievo dovanoms neįsipareigoji, tai sulauki baismės. Nenorėčiau, kad švęsdami tą šimtmetį sulauktume ir baismės.

R. REPŠIENĖ: Aš manyčiau, visi pesimistiniai scenarijai turi tam tikrus optimistinius kontekstus. Ir vis dėlto mes galime matyti tunelio gale tam tikrą šviesą. Iškyla klausimas apie viešųjų intelektualų, apie kuriuos Skaidra kalba naujausiame „Lietuvos kultūros tyrimų“ leidinyje, vaidmenį. Jeigu tas vaidmuo iškyla likus 360 dienų iki šventės šventimo, tai, manyčiau, tai irgi būtų tam tikras retorinis klausimas. Bet yra didžiosios nacionalinės programos, yra Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programa, kur buvo „remiantis surinkta informacija, iš 360 savivaldybių ir valstybinių institucijų planuojamų įgyvendinti iniciatyvų, ne mažiau kaip 65 projektai šventę įamžins monumentais, taip pat planuojama, kad bus išleista ne mažiau kaip 19 leidinių ir suorganizuoti 276 renginiai“¹, begalė grandiozinių projektų, kurie jau nebus įgyvendinti. Bet vis dėlto, ko galima tikėtis, kas galėtų būti įgyvendinta?

S. TRILUPAITYTĖ: Apie kultūrą prabilome tokia skeptiška, galbūt net nihilistine nata. Kartais, ko gero, verta taip kalbėti. Pačios kultūros sampratų yra labai daug. Kalbama plačiaja prasme apie kultūrą, svarbu antropologinis požiūris. Vytauto žvilgsnis – tai žvilgsnis į politinę kultūrą, į kultūrą, kuri yra visos tautos, valstybės kultūra. Kalbant apie 360 dienų, prisiminkiu, kad buvo numatytos 360 priemonių šimtmečiui, ir nežinia, kaip bus įgyvendintos. Tad turime neaiškumą, pasimetimą, kaip turėjome ankstesnių programų metu. Kodėl yra švenčiamos tam tikros datos, kodėl švenčiami jubiliejai? Šia prasme mes nesame unikalūs. Tai viso šiuolaikinio pasaulio šventės: vyksta monarchų karūnacijos, olimpinės žaidynės, pasaulio mugės. Turime Europos kultūros sostinių tradiciją, kurią švenčiame ir Lietuvoje, nes jungėmės į europines struktūras. Atrodė natūralu, būtina, privaloma kažkaip iškelti savo valstybę būtent per kultūrą. Užsienyje tie dalykai yra tyrinėjami labai įvairiai. Ne tik ta plačiaja prasme, bet ir siauresne; kalbama apie urbanistinės kultūros dalykus, šnekama apie miesto kultūrą, – tai nėra visos šalies ar tautos kultūra, ar agrarinė kultūra. Šiais laikais miesto kultūra tyrinėjama kaip kultūrinio planavimo dalykai. Įdomu, kad akademinio pobūdžio literatūroje kalbama ir apie sėkmės istorijas, į kurias mes norime kabintis, bet kalbama ir apie nesėkmes. Ir tos nesėkmės ištinka labai daugelį miestų. Ir organizuojantys olimpinės žaidynes dažnai turi didelių problemų, ką vėliau daryti su infrastruktūra, kuri palikta likimo valiai, neaišku, kokie operatoriai ten veiks, kur gauti pinigų tolimesniam funkcionavimui. Kaip užpildyti prabangias koncertų sales ten, kur tie miestai tuštėja ir t. t. Į tuos dalykus žvelgiama labai kompleksiskai, pamatuojant plusus ir minusus. Pas mus, deja, tokio pobūdžio tyrimų man neteko aptikti, bet yra labai daug tokio nepasitenkinimo viešojoje erdvėje iš viešųjų intelektualų, kultūros atstovų, menininkų, pačių kultūros politikos strategų, kurie vienas per kitą kalba, kad kažkas nepavyko ir kažkas yra kaltas. Kas yra kaltas, dažniausiai būna didžiausia intriga. Prisiminkite mūsų tūkstantmečio ir Vilniaus – Europos kultūros sostinės prog-

¹ Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis: kursime ir įprasminsime naujas tradicijas, 100 atkurtai Lietuvai. Prieiga per internetą: <http://www.lietuva.lt/100/lt/lietuva-100/naujienos/lietuvas-vals-tybes-atkurimo-simtmetis-kursime-ir-iprasminsime-naujas-tradicijas> [žiūrėta 2017 06 16].

ramą. Berods Saulius Šaltenis atsivežė tą idėją, 1998 m. Stokholme pamatęs, kaip tai yra daroma. Vilniaus buvęs meras Artūras Zuokas, taip pat pavažinėjęs po pasaulį, pamatė, kad kultūros sostinės yra labai gražios šventės, neva tai pritraukiančios pridėtinę vertę, skatinančios kūrybines industrijas. Mes pradėjome ruošti prikabinti tą kultūros sostinę prie tūkstantmečio programos. Turėjome begalę numatytų priemonių, begalę įvairių biudžetų. Pasižiūrėkim, kas vyko tai datai artėjant: didėjo desperacija. Kažką turime daryti, bet neaišku, kas tas pagrindinis darytojas. Keitėsi valdžios ir keitėsi partijos valdžioje, prasidėjo trintis, nebuvo aišku, ar Kultūros ministerija, ar savivaldybė atsakinga už tą struktūrą. Matėme, kaip daug projektų tapo atpirkimo ožiais, prasidėjo vėjus žiniasklaidoje, prasidėjo kaltinimai dėl biudžetų, kurie buvo patvirtinti, pinigai negauti, kažkas kažką išleido, kažkas liko kaltas, niekas neaišku. Turėjome tokią sumaištį, kurią aš matau ir šimtmečiui artėjant, nes atsiranda daug nepasitenkinimo dėl to, kas buvo patvirtinta. Buvo ramu keletą metų, dabar turime sujudimą: kultūros ministrė nepatenkinta tuo, kas vyksta, daugybė žmonių komentuoja, kad tikrai nespėsime, pinigai nebus paskirti ar nebus suadministruoti taip, kaip reikia. Ko gero, vėl paskėsime skandaluose. Tad nors galėtume parengti tokį scenarijų, kuris kaip sėkmės istorija buvo kur nors užsienyje įgyvendintas, bet to idealiojo scenarijaus įgyvendinimu Lietuvoje turime pagrindo abejoti.

R. REPŠIENĖ: Norėtusi ir šviesesnių šimtmečio akimirkų. Latviai nusprendė apodinti visą Latvijos teritoriją ąžuolais. Tai tam tikras simbolinis savo ribų apibrėžimas. Estijoje šimtmečio iniciatyva siejama taip pat su medžiais: moksleiviai augina medžius, ir 100 medžių bus pasodinti jų pačių į vieną giraitę. Aišku, praeis 100 metų ir tie medžiai tebeaugs, ir tos kartos, kurios sodino, perduos tą žinutę savo vaikams, vaikai – savo vaikams. Tai bus tam tikras ženklas, tam tikra žinia. Yra daromi tyrimai dėl pridėtinės vertės, Lietuvos kultūra yra matuojama, net 6 proc. bendrojo vidaus produkto atnešama kultūros ir kūrybinių industrijų. Sakoma, kad kultūra yra tai, kas padaro žmones laimingesnius. O išmatuoti laimę galima įvairiais laimės indeksais. Koks būtų tas gebėjimas rasti šviesą?

N. KARDELIS: Šviesa susijusi su tokiais tikslais, kurie yra žmogui prigimtiniai, autentiški. Labai ydingas supratimas manyti, kad kultūra yra ekonomikos dalis. Kultūra turi ekonominį aspektą: mes galime kalbėti apie kultūros ekonomiką kaip ir apie kultūros politiką, bet galima kalbėti ir atvirkščiai – pati ekonomika ir pati politika yra kultūros plačiąja prasme dalis. Kultūrą apibrėžia gebėjimas mąstyti apie tikslus. Tai tam tikra vaizduotės ir intelektualinės drąsos galia. Kultūra yra susijusi su tam tikrų tikslų steigtimi ir sauga. Mūsų gerbiamas profesorius Arūnas Sverdiolas yra parašęs puikią knygą apie steigtį ir saugą, kultūra yra susijusi su ta steigtimi esmingai. Ir ta steigtis – tam tikra vizija, projektas. Tas projektas apima tikslus, kurie negali būti duoti iš anksto. Tai nėra kultūros politikų, biurokratų kompetencijos sritis. Visos problemos kyla iš to, kad dabar kultūros politikos ir mokslo politikos peizaže dominuoja biurokratai, būtent vadybininkai. 1918 metais Lietuvą kūrė vizionieriai,

vadovai, kurie galėjo tapti, nepabijokime pasakyti, tautos vadais. 2017–2018 metais tame peizaže dominuoja ponas vadybininkas. O vadyba pagal apibrėžimą yra tam tikras įgyvendinimas tikslo, kurio tu pats negali steigti, vadybininkas turi dorotis su iššūkiu, jisai randa priemonių, kaip įgyvendinti vieną ar kitą tikslą. Ne jo prerogatyva, ne jo užduotis – patį tikslą apibrėžti. Kai tikslas yra labai plokščias, tiktai ekonominis, sakoma, kad kultūra sukuria tam tikrą vidaus produkto dalį, tada mąstoma apie kultūrą instrumentiškai, suvokiama tik ekonomikos kontekste, tik paskaičiuojamų tikslų įgyvendinimo prasme: kiek mes matomi pasaulyje, kiek tai pritraukia investicijų ir pan. Iš tiesų turėtų būti priešingai: kultūrai turėtų vadovauti tie žmonės, kurie dvasiniais intelektualiniais gebėjimais labiausiai nusipelnę. Būtent jie turėtų tuos tikslus formuluoti. Tie tikslai turi būti laisvai kuriami, jie neturi būti nuleidžiami iš aukščiau. Jau pagarsėjo toks sparnuotas posakis: va, mokslininkai daro tai, ką jie patys nori daryti. Tarsi turėtų būti kitaip: kaip tik jų ir yra prerogatyva ir užduotis kultivuoti *scole* – laisvą laiką, laisvą mąstymą, laisvą vaizduotės erdvę. Toje erdvėje gimsta tie tikslai, kurie vadybininkų turėtų būti įgyvendinami. Viena iš angliško žodžio *to manage* reikšmių yra dorotis, susidoroti. Galima susidoroti su konkrečia problema, galima susidoroti su mokslu ir kultūra, sunaikinti, palikti Hirosimą po viso šito. Turime suprasti, kad negalime užsileisti sau ant galvos tos vadybininkų kartos, kuri nori mums vadovauti. Kultūros politikoje intelektualai – menininkai, mokslininkai, turėtų tuos tikslus formuluoti. Būtent jie turi nustatyti valstybei kryptį. Jie turi demokratiškai diskutuoti apie tuos tikslus ir tų tikslų turi būti daug. Kultūra neturi būti plokščia. Tikslų įvairovė susijusi su kokybiniu kultūros aspektu. Dabar kultūra suprantama labai siaurai, ji yra suplokštinama tam, kad būtų įvestas tam tikras skaičiavimo būdas. O kultūros prigimtis yra esmingai kokybinė. Kultūra prarado kokybės matmenį: mums trūksta ir tos vizijos galios, ir nuveiktų darbų didybės, tokių, kokie buvo nuveikti, pavyzdžiui, tarpukariu. Taip yra dėl to, kad mes pačią kultūrą suvokiame ne kokybės, o kiekybės prasme, kaip tam tikrą ekonomikos dalį. Iš to kyla neviltis, nes tauta mato, kad einama negeru keliu, kad vadovauja tie, kurie neturėtų vadovauti. Viešieji intelektualai išsako tai, kas tautai skauda. Mes tikrai nuveikėme labai daug ir nuveiktume dar daugiau, jeigu mums moksle ir kultūroje nebūtų trukdoma. Mes turime žmonių, kurie už mažą atlygį padaro tai, kas kituose kraštuose už milžiniškus pinigus padaroma. Vadyba taip pat yra geras dalykas, jeigu vadybininkai yra savo vietoje. Noriu baigti pozityvia gaida: mūsų pasiekimai kultūroje ir moksle yra tikrai pavydėtini, negalima sakyti, kad Lietuva mažai nuveikė per 25 metus ar per šimtmetį. Nuo 1918 metų pažanga yra milžiniška, ir jeigu nebūtų išorinių trukdžių, o dabar vidinių – mes tikrai padarytume daugiau.

S. TRILUPAITYTĖ: Pačiam kalbant prisiminiau naujosios viešosios vadybos iškilimą, kaip regimai labai pozityvios disciplinos, kuri atėjo sinchronizuojantis su tuo, kas Europoje, pasaulyje vyksta. Atsirado katedros universitetuose, disciplinos, kurios nepaprastai išpopuliarėjo. Atrodo: kas tame blogo? Bet pačiam kalbant suvokiu

didelį paradoksą: kai politikoje viskas vis labiau biurokratėja, kaip viso to išvengti? Mes turime vartoti vis tikslesnes sąvokas, vis labiau pataikyti į tam tikrą grafą, kurių vis daugėja, vis labiau apsibrėžti save „naujakalbe“, kuri man yra keista: mes pradedame žmones vadinti resursais, ištekliais, mes kalbame ne apie žmones. Kaip tą kalbą keisti?

N. KARDELIS: Jeigu žiūrėtume etimologiškai, kultūra yra susijusi su organikos, gamtos sritimi. Lotyniškas žodis *colere* reiškia rūpintis, puoselėti, įdirbti lauką. Žemdirbys yra konservatyvus: jis puoselėja, jis yra švelnus, mylintis. O biurokratas funkcionierius ateina su skalpeliu, jis pravažiuoja buldozeriu, jis kaip dramblys įproja į porceliano parduotuvę ir palieka šukes. Yra dvi metaforos: viena – augančio medžio, o kita – roboto, mechanizmo. Šiuolaikiniai kultūros biurokratai visą procesą įsivaizduoja kaip konstruojamą ir manipuluojamą. Kultūra yra rezultatas tūkstantmečio proceso, šimtai kartų dirbo, kad tas medis augtų, ir negalima dabar vienai kartai atėjus pakreipti kita kryptimi. Kultūros sritis yra organikos sritis, ir visi pokyčiai turi būti daromi labai atsargiai. Tai ne voliuntarinių, nedemokratiškų, autoritarinių arba *ad hoc* projektų sritis, kur mes greit sumetame pinigų, pasiūlome kažkokią greitą viziją ir liepiame kitiems tą viziją įgyvendinti. Čia nėra mechanizmo konstravimas, čia yra medžio augimas, purenimas tos dirvos. Reikia gerbti tuos žmones, kurie kasdien tą dirvą purena.

R. REPŠIENĖ: Gerbiamas Vytautai, mes susiduriame su daugybe problemų, susiduriame su iššūkiais. Vienas iš populiariųjų šūkių, kuris visame pasaulyje vartojamas švenčiant šimtmečius: šimtas metų, šimtas idėjų. Ar vis dėlto problemos, su kuriomis mes susiduriame, galėtų turėti tam tikrus sprendimus?

V. RUBAVIČIUS: Visos problemos yra sprendžiamos ir vienaip ar kitaip išsprendžiamos. Pats problemos suvokimas ir bandymas ją išspręsti jau yra vienoks ar kitoks sprendimas. Mums šventė neturėtų būti problema. Pasižiūrėkime į savo gyvenimus: visas žmogaus gyvenimas vienkinių ar kitokių švenčių yra reguliuojamas, įprasminamas, įtvirtinamas. Šventės: asmeninės, šeimos, kalendorinės. Galų gale ateina šventės, kurios yra visų šventės. Koks yra šventimo tikslas? Pamatinis tikslas: visų bendraties jausenos ugdymas ir tvirtinimas. Žmogus be šventimo nesijaučia kaip žmogus, nesijaučia bendruomenės, visuomenės, tautos nariu. Todėl tai, kas vadinama tautos ar valstybės šventėmis, yra nepaprastai svarbu, jeigu suvoki tą pamatinį dalyką, kam jos skirtos. Jos perduoda tam tikrą tradiciją, supratimą apie tuos, kurių visų dalimi mes esame. Švėsdami svarbias šventes žmonės užmiršta nuoskaudas, pykčius, atsiranda bendros jausenos pakylėjimas, ašaros akyse, kurių nereikia gėdytis. Kas yra mums valstybės šimtmetis? Tai mums nepaprastai svarbios dovanos šimtmetis. Ką mes turime prisiminti? Mes turime prisiminti ir istoriją, ir save toje istorijoje, ir valstybę. Čia visai neseniai viena laida man priminė labai svarbų Konfucijaus pasakymą: valstybės valdymas be ritualo ir ceremonijos, – o tai yra šventės dalykai, yra tas pats, kaip arti žemę be arklų. Kitaip tariant, tuščias valstybės gyvenimas. Mes dabar jaučiame

ganėtinai tą tuštumą, nes niekaip nebesuvokiame esminio šventės dalyko ir pradeda-
me tam šventimui, kuris būtų esminis, egzistencinis, jau ieškoti kažkokių pakaitalų.
Šimtas idėjų yra geri dalykai, jei gula į tą pamatinę jauseną. Nes šiaip šimtą idėjų mes
galime va čia sugalvoti, bet svarbiau ne šimtas idėjų, o tai, kaip mes jaučiame savo
bendrumą. Manau, kad ir kokias kurtume programas, jeigu jos nėra tos bendrumo
jausenos palaikomos, jos išvirsta projektais ir pinigais. Mes turime milijonus ir gali-
me paleisti fejerverkus, bet ar tie fejerverkai mus sutvirtins kaip lietuvius, kaip Lietu-
vos visuomenę, ar jie sutvirtins Lietuvos valstybę? Aš labai abejoju.

N. KARDELIS: Šventę gali švęsti ta bendruomenė, kuriai yra kažkas šventa. Mes
neretai pamirštame sąsają tarp šventės ir šventumo. Šventi dalykai nėra apskaičiuo-
jami nei pinigais, nei renginiais, nei paminklais. Manau, kad jei mums kažkas yra
šventa, – o tai mes galime suvokti įsimąstydami į save, tai ir sudaro pagrindą švęsti.
Tai nėra tam tikras renginių skaičius, įsisavintų pinigų skaičius, tai yra bendrumo, su-
siklausymo ir šventų dalykų paminėjimas ir mąstymas apie juos, ir projekcija į ateitį.

R. REPŠIENĖ: Gerbiamoji Skaidra, aš norėčiau Jūsų pabaigai pasiteirauti: kaip įsi-
vaizduotumėte šventės įkūnijimą?

S. TRILUPAITYTĖ: Galvojau, kalbant prelegentams, kas galėtų būti tie „mes“, šven-
čiantys šventę. Šiais laikais kalbama apie bendruomenę, šventės kilmę iš apačios, tai,
kas rūpi vietos žmonėms, kas nėra nuleidžiama iš viršaus. Bet kai artėja jubiliejai,
iškart prasideda tas minėtas organizacinis neaiškumas. Visada yra du lygmenys: val-
stybės politika ir miestas. Ir dažnai labai staiga susipriešina, ką mes norėtume matyti
mieste, kokius mes turėtume matyti paminklus ir kas yra visos valstybės šventė, visų
regionų šventė. Kaip decentralizacijos politiką vykdant suvienyti žmones kažkokiai
vienai idėjai? Visada turėsime tą lygmenį, kuris yra pats nematomiausias, kanceliari-
jų, lygmuo, nuo kurio priklauso finansai, iš kurio mes turime kaupti kažkokiai idėjai,
būdami bendruomenė. Tų bendruomenių neįsiklausoma vėlgi dėl to, kad jų yra labai
daug. Mąščiau apie miesto reprezentacines erdves ir kiek buvo nepasitenkinimo ir
susipriešinimo dėl to, kokie paminklai šiandien Vilniuje stovi. Turime dabar peticijų,
kurios yra rašomos prieš tam tikras iniciatyvas. Kaip šitai išspręsti, aš, tiesą sakant,
nežinau, palieku klausimą atvirą.

R. REPŠIENĖ: Aš manau, kad atvirumas, kaip ir šventumas, yra ta viltis, kuri mus
turi palaikyti ir skatinti geriems darbams.

Iš LRT mediatekos įrašo, prieiga per internetą:

http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/163168/vilniaus_knygu_muge_2017

Diskusiją spaudai parengė Aurelija Mykolaitytė

State and Culture: Meeting the 100th Anniversary of the Restored State of Lithuania

Summary

Political changes, the consequences of globalization, the threats to statehood and the challenges to national cultures encourage researchers to discuss and assess the current situation as a history of successes and failures, looking for new opportunities for cultural development, dialogue and diversity. The priorities of culture are closely linked to the state policy. Thus, the questions arise: What changes should happen? Does the state develop a conscious and critical thinking citizen seeking innovation and creative expressions? Why cultural values are in the margins of the state primary interests? Taking advantages of ideological realities, the *Lithuanian Peasant and Green Union* has repeatedly declared publicly that culture and education are two of the areas that will be taken care of first. "There is a future of the state and every one of us, so different and diverse, and a question of identity, freedom and responsibility." How the state aid helps those who work in the field of culture and education, what mechanisms of cultural policy are being developed, and do relations with the education system really require major changes and how they could be cultivated? The change of present system and a priority to the field of culture – hoping that it will not be only a void declaration – should be the subject of meaningful discussions.

Commemorating the centenary of the restoration of the State, it is important to unite forces, to solidarize the relations of culture and state, unitedly fostering cultural literacy. The use of European "success stories" in culture, the assessment of real changes, the formation of future cultural projects that encourage creativity, meaning and respect for diversity is an important part of cultural policy activities, manifesting national advantages, peculiarities and promoting a unifying polylogue.

A discussion with philosopher Naglis Kardelis, cultural researcher Rita Repšienė cultural critic Vytautas Rubavičius and art critic Skaidra Trilupaitytė (Lithuanian Culture Research Institute) took place in the Vilnius Book Fair on 26 February 2017 and has been broadcasted by the LRT Culture Channel in online show "LRT Forum".